

тиіс. Банктік емес қатысушылар төлем ұйымдарына жатқызылды және өз қызметін бастар алдында Ұлттық Банкте есептік тіркеуден өтуі тиіс. Қазақстанда бүгінде 40 - тан астам төлем ұйымы тіркелген және бұлар Ұлттық Банктің интернет-ресурсында орналастырылған тиісті тізіліміне енгізілген. Оларға төлем терминалдары желісінің банктік емес операторлары, электронды ақша жүйесінің операторлары, клиенттердің мобильді/электронды төлемдерін өңдеу жөніндегі процессингтік және басқа компаниялар жатады[4].

Әрине, қай салада болмасын қандай да бір инновацияны енгізу іс-шараның ойдағыдай шығуында белгісіздікпен және күмәнмен байланысты. Сондықтан қаржы нарығы мен тұтынушылар үшін тәуекелдер әкелетін инновациялық жобаларды тестілеу үшін халықаралық тәжірибеде «реттеу орталары» деп аталатын реттеуіш және реттеу таралуда. Арнайы режим (эксперимент) кезеңінде осындай «реттеу ортасына» қатысушылар инновациялық қызметтерді, технологияларды және шешімдерді шектелген ортада тестілеуге арналған реттеуіш нормативтік талаптардан толық не ішінара босатылуы мүмкін. Қазақстан Ұлттық Банкі заңнамаға сәйкес, қаржы ресурстарын шоғырландыру немесе төлем қызметін көрсету бойынша қызметін жүзеге асыратын ұйымдар үшін реттеудің «арнайы» режимін белгілеу жөніндегі өкілеттікке ие.

Қазіргі кезде Ұлттық Банкте реттеудің арнайы режимінің талаптарын және әлеуетті қатысушыларға талаптарды/өлшем шарттарды белгілейтін құжаттарды әзірлеу жүргізілуде. Осындай алаңның болуы жаңа ойыншыларға өз шешімдерін қауіпсіз режимде саралауға мүмкіндік береді деп ойлаймыз. Ал реттеуші жаңа қаржылық өнімдердің пайда болуын бақылай алады, оның дамуына мониторинг пен бақылауды жүргізе алады.

Әдебиеттер тізімі

1. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы.-2020.-09 желтоқсан.
2. Төлем карточкалары және электрондық банк қызметтері [Электрондық ресурс] //
3. Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің ресми сайты. - Қол жеткізу режимі: nationalbank.kz/ru/news/elektronnye_bankovskie-uslugi?page=1 (қол жеткізілген күні: 05.10.2021).
4. TOP 10 Digital banking trends for 2022 – Изменение банковского ландшафта /Интернет ресурс: <https://geniusee.com/single-blog/digital-banking-trends>.
5. <https://nationalbank.kz/ru>

Банк секторындағы цифрландыру бағыттары

А.Ж.Тиштыкбаева¹, П.Қ.Эргашова², А.А.Молдабаева³

¹Қаржы кафедрасының аға оқытушысы, э.ғ.м.

^{2,3}«Қаржы» мамандығы бойынша 3 курс студенттері

arnagul0707@mail.ru, ergeshova_zh@mail.ru, amoldabaeva35@mail.ru

^{1,2,3}академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ.

Түйіндеме: бұл мақалада қазіргі таңдағы өзекті тақырып – ұлттық экономиканы цифрландыру және банк саласындағы технологиялық инновациялардың даму деңгейі туралы қарастырылады. Еліміздің цифрлық экономика жағдайында банк секторының жұмыс істеу ерекшелігіне және олардың қызметі процесінде туындайтын негізгі проблемаларға шолу жасалады. Қаржылық технологиялар, әлемдік үрдістер және олардың артықшылықтарын атап өтіп, елімізге тиімдісі және қажеттілігі анықталады. Қазақстан Республикасының банк жүйесін цифрландырудағы басымдықтар, қоғамның цифрлық трансформациясының даму перспективалары мен проблемалары талқыланады. Соңғы жылдардағы даму көрсеткіштері мен болашаққа болжамдары айқындалады.

Кілт сөздер: цифрландыру, цифрлық экономика, цифрлық банкинг, интернет-банкинг, тенденция, екінші деңгейлі банктер, қаржылық технологиялар, экожүйе.

Экономикада қаржы саласының қазіргі заманғы дамуы цифрлық технологияларды пайдаланбай мүмкін емес. Олардың маңыздылығы әсіресе үлкен салалардың бірі - банк саласына қатысты. Банк қызметінде ұсынылатын өнімдер мен қызметтердің сапасы және сенімділігін арттыру үрдістері байқалады, сонымен қатар есеп айырысу операцияларын жүргізу, клиенттердің банк өнімдеріне электрондық қол жеткізуін қамтамасыз ету жылдамдығы секілді қызмет бағыттары цифрландыру арқылы күрт артады.

Банк қызметінде цифрлық технологияларды пайдалану алыс қашықтыққа төлем операцияларын жүзеге асыруға мүмкіндік береді, осыған байланысты төлем жүйелерін енгізу және дамыту банк саласы үшін норма болып табылады.

Президентіміз Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев өз жолдауында айтқандай, қазіргі таңда Қазақстан ең цифрланған мемлекеттер рейтингінің топ-30 мемлекеттер құрамына кіреді. Бұл тұжырымға дәлел ретінде елімізде 2017 жылғы желтоқсанда қабылданған "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасы, әрине, түбегейлі жаңа траекторияға – Болашақтың цифрлық экономикасына бағдарланған деп санауға болады [1].

Соңғы он жылда қаржы секторының цифрлық дамуы жеделдетіліп, банк секторындағы сандық трансформацияны дұрыс басқару, бәсекелестік ортада айрықша артықшылыққа ие болады. Банктерді цифрлық трансформациялау ең алдымен клиенттердің қажеттіліктерін қамтамасыз етуге бағытталған: адамдар мен ұйымдар банктермен оңай әрі арзан қарым-қатынас жасағысы келеді, сондықтан цифрлық экономика жағдайында банк секторы ең заманауи қызметтерді ұсынуға дайын болуы керек.

Цифрлық банкинг – бұл банкингтің алдыңғы деңгейінен соңғы жағына дейінгі барлық деңгейлерді цифрландыру. Бұл цифрлық банктер әкімшілік тапсырмалар және деректерді өңдеу сияқты серверлік операцияларды автоматтандыру үшін жасанды интеллектке сүйенеді. Бұл өз кезегінде қызметкерлерге күнделікті тапсырмаларды орындау үшін қысымды жеңілдетеді. Банк индустриясы жаппай цифрлық өзгерістерді бастан кешіруде: онлайн депозиттер, мобильді қосымшалар және электрондық шот төлемдері негізінен қалыпты жағдайға айналды. Цифрлық банктер пайдаланушыларға қашықтықтан шотқа депозиттер мен аударымдар жасауға мүмкіндік беріп қана қоймайды, сондай-ақ оларға несие алуға өтініш беруді жеңілдетіп, жеке ақшаны басқару қызметтеріне қол жеткізу мүмкіндігін береді.

Цифрлық банктік трансформацияның жалпы бағыттары:

- Қаржылық қызметтерді оңай және өкілеттікпен қамтамасыз ету.
- Жолда мобильді банкингті пайдалануды және әлемнің басқа бөліктерінен төлемдерді бір рет басу арқылы қабылдауды жеңілдету.
- Қаржылық операцияларға жұмсалатын уақыт пен ресурстарды қысқарту.
- Бүкіл әлем бойынша жұмыс жасаудың және оның қолайлылығын арттыру, нәтижесінде бизнестің айтарлықтай өсуіне әкелу [2].

Интернет-банкингтен кейіннен мобильді банкинг қалыптасты, ол негізінен екеуі бірдей қызметтерді ұсынады, бірақ планшет немесе смартфон сияқты мобильді құрылғының ыңғайлылығынан өзгешеленеді. Мобильді банкинг пайдаланушыларға мобильді арналар арқылы кәдімгі банктік тапсырмаларды орындау мүмкіндігін ұсынуды білдіреді, ал цифрлық банкинг интернет арқылы цифрлық қол жетімді барлық банктік мүмкіндіктерді қамтиды.

Қазіргі әлемде клиенттердің қажеттіліктерін қанағаттандыра отырып және цифрлық өнімдердің кең экожүйесіне тиісті қызметтерді енгізе алатын, клиенттермен қашықтан өзара іс-қимыл жасауға шоғырланған толық цифрлық құрылымды банктер болады. Олар көбінесе цифрлық экономикасы дамыған елдерде орналасқан. Мысал ретінде Ұлыбританиядағы AtomBank-ті айтуға болады, онда клиенттермен жұмыс істеуге арналған жеке кеңселері жоқ, барлығы (ағымдағы шот ашудан бастап несие беруге дейінгі) мобильді қосымшаның

көмегімен жүзеге асырылады. Бұл туралы толық ақпаратты төмендегі 1-кестеден көруге болады:

Кесте 1

Цифрлық банкинг бойынша әлемдік көшбасшылар

Банк атауы	Мемлекет, технологияның іске қосылу жылы	Технология	Категория	Инвестиция көлемі
Atom Bank	Ұлыбритания, 2016 жыл	Банктің мобильді қосымшасы пайдаланушылардың биометриялық сәйкестендіруін пайдаланады.	challenger	\$ 166 млн
Moven	АҚШ, 2013 жыл	Дебеттік пластик картамен мобильді қосымшаға және жанасусыз төлемдер үшін смартфонға арнайы жапсырмамен бірге, нақты уақыт режимінде -ақылға салынған қаржылық шешімдерді ынталандыруға және қабылдауға бағытталған кеңестерге қол жеткізу .	neo	\$ 24 млн
WeBank	Қытай, 2015 жыл	Депозиттерді қоспағанда, Интернет-банкинг, Қытайдың мемлекеттік блокчейн желісі үшін техникалық инфрақұрылымды жеткізу.	challenger	\$ 450 млн
Simple	АҚШ, 2009 жыл	Шот иелері Visa дебеттік карталарын алады және онлайн-банкинг жүйесіне кіре алады.	neo	\$ 117 млн
N26 (Number26)	Германия, 2013 жыл	Мобильді қосымшаның көмегімен клиенттер қор биржасында бағалы қағаздарды сатып алуға қаражат сала алады.	neo	\$ 50 млн
Starling Bank	Ұлыбритания, 2016 жыл	Ағымдағы шоттарға қызмет көрсетуге байланысты қызметтердің шектеулі санын ұсынады.	challenger	\$ 70 млн

Е с к е р т п е - Challenger bank review 2020 жылғы деректері бойынша автормен құрастырылды [3]

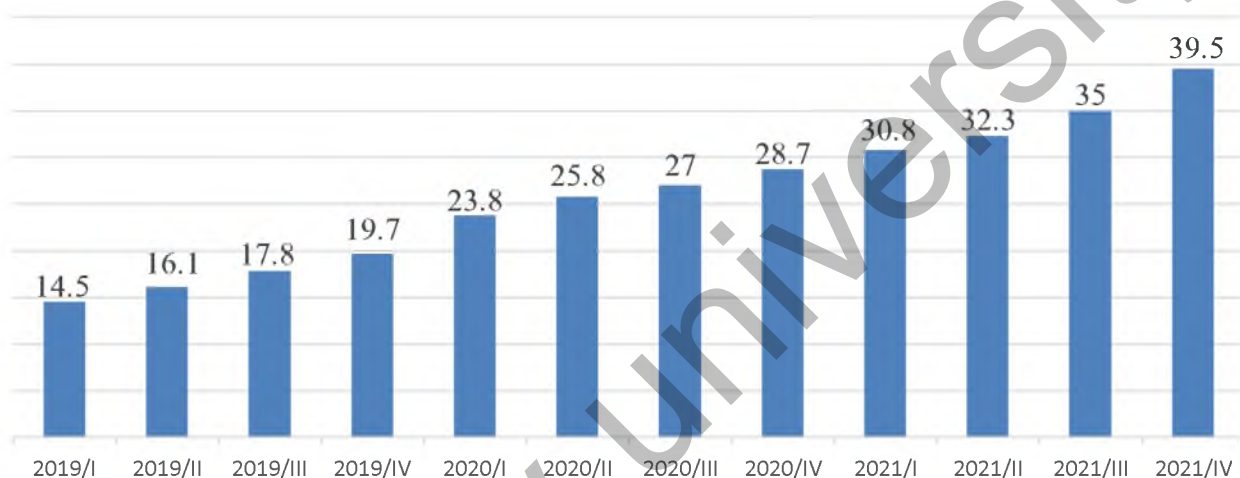
1-кесте мәліметтері негізінде,әлемдік технологиялық банктердің neo және challenger банктер болып бөлінетінін байқаймыз. Олардың айырмашылығы neo-банктер сандық қаржы құрылымдары мен дәстүрлі банктің симбиозы болып табылса, ал challenger - банктер тұтынушыларға қаржылық қызметтерді алудың жаңа технологиялары мен жаңа схемаларын ұсынатын толық автономды лицензияланған банктер болуға ұмтылады. KPMG компаниясының мәліметтері бойынша, Ұлыбританияда ғана challenger-банктердің жалпы пайдасы 194 млн-ға өсті және жылына шамамен 30% – ға өсуде, ал Британдық Big Five-

HSBC, Lloyds Bank, The Royal Bank of Scotland және Santander банкінің Британдық бөлімшесі осы көрсеткіш бойынша құлдырауда, ол $\bar{Y}56$ млрд құрайды [3].

Қазіргі заманғы қаржы технологиялары қаржылық қызметтердің көптеген түрлерімен бірге жүреді: несиелеу, төлемдер мен аударымдар, жинақ, инвестициялау, сақтандыру және басқалары, бизнес-модельдерді өзгертеді және олардың клиентке бағдарлануын арттырады.

Финтех (қаржылық технологиялар) – бұл "үлкен деректер" (Big Data), жасанды интеллект және машиналық оқыту, роботтандыру, блокчейн, бұлтты технологиялар, биометрия және т.б. сияқты инновациялық технологияларды қолдана отырып, қаржылық қызметтер мен қызметтерді ұсыну.

Қазақстандағы финтех нарығының құрылымына: краудфандинг, онлайн бухгалтерия, банктер мен МҚҰ үшін инфрақұрылымдық шешімдер, венчурлік қорлар, необанктер, маркетплейстер кіреді. ҚР-да онлайн-банкінг танымалдылыққа ие болуда: бес жыл ішінде мобильді банкінг арқылы интернет-төлемдердің үлесі 23% - дан 83% - ға дейін өсті. Қазақстанда ЕДБ онлайн сервистерін пайдаланудың өсу үрдісі байқалады.

Сурет 1. Банктердің онлайн-сервистерін 2019 – 2021 жылдар аралығында пайдаланушылар санының динамикасы (млн. адам)

Е с к е р т п е - автормен құрастырылған [4]

1- суреттен көріп отырғанымыздай, 2019-2020 жылдар ішінде пайдаланушылар саны екі есеге артып, ағымдағы жылдың басында 39,5 млн (2020 жылы – 28,7 млн, 2019 жылы-19,7 млн) құрады. Банктердің онлайн-сервистерін 2019 – 2021 жылдар аралығында пайдаланушылар 2021 жылы 39,5 миллион адам санын құрап яғни, 2019 жылмен салыстырғанда 49,8 %-ға артқанын байқаймыз. Белсенді сатушылар санының қарқынды өсімі қаржылық технологияларды қолдану тиімділігінің үздік қарқынын көрсетіп отыр. Онлайн-банктік қызметтердің ену деңгейі де оң динамиканы көрсетеді. Мәселен, ҚР-ның әрбір экономикалық белсенді тұрғыны ҚР ЕДБ-нің 4-тен астам онлайн-сервистерін пайдаланады, бұл ретте екі жыл бұрын көрсеткіш 2-ден сәл астам болды. Бұл көрсеткіштердің жыл сайын қарқынды өсуі әсіресе елдегі болған коронавирустық пандемиядан кейін айқын байқалады. Сонымен қатар, бөлімшелерде классикалық банктік қызметтерді ұсынудан (қарыздар беру, депозиттер тарту, пластикалық карталармен операциялар, шоттар ашу) өнімдерді цифрландыруға және банктік емес қызметтерді банктік қызметке біріктіруге айтарлықтай өзгеріс болды. Қолма — қол ақшасыз операциялардың барлық түрлерінің, ең алдымен - ақылы және аударма операцияларының өсуі байқалды. Карантиндік шектеулер азаматтардың төлем әдеттеріндегі өзгерістерді қолма-қол ақшасыз есеп айырысу жағына, соның ішінде интернетте жеделдетті.

Айта кететін жайт, елдегі онлайн-банкингтің дамуы қолма-қол ақшасыз төлемдердің өсуінің драйверіне айналды. Мәселен, соңғы жылдары қолма-қол ақшасыз ақша көлемі бір жылда екі еседен астам өсуде. Ол туралы төмендегі 2-кестеден көруге болады:

Кесте 2

Төлем карталарын пайдалану арқылы қолма-қол ақшасыз операциялар (млн.тг)

Көрсеткіштер	2019 жыл	2020 жыл	2021 жыл	Өзгеріс,%, 2020/2019	Өзгеріс,%, 2021/2019
POS терминал	3453792,2	6278473,6	7243700,7	81,8%	109,8%
Банкомат	194942,7	140122,2	79850,8	-28,1%	-59%
Интернет және мобильді телефон	9655303,4	28170017,5	35377074,6	191,7%	266,4%
Төлем терминалы	375,3	439,8	416,2	17,1%	10,9%
Барлығы	13304413,7	34589053,1	42701042,4	160%	220%

Е с к е р т п е -Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің 2021 жылғы деректері бойынша автормен құрастырылды [5].

2-кесте мәліметтерін тұжырымдай келе, 2020 жылы қолма — қол ақшасыз транзакциялар саны 2019 жылмен салыстырғанда шамамен 2,5 есе, олардың сомасы 2,6 есе өсті. Өсім негізінен интернет және мобильді телефон арқылы есептеулерге (транзакциялардың 2,7 есе өсуі және олардың сомасы 2,9 есе) және POS — терминалды пайдалануға (тиісінше 2,2 есе және 1,8 есе ұлғаю) байланысты [5].

2021 жылдың операциялардың 65,7%-ы интернетте немесе мобильді банкингтің көмегімен, 34,2 %-ы POS – терминалдың көмегімен жүзеге асырылды. Бұл ретте онлайн операциялар сомасы жүргізілген қолма-қол ақшасыз есеп айырысулардың барлық сомасының 82,8% құрады.

Қазақстан Орталық Азия елдері арасында қаржы технологияларын дамытуда көш бастап тұр және бизнесті жүргізу жеңілдігі бойынша әлемнің ТОП-25 елінің қатарына кіреді. Астана халықаралық қаржы орталығының (АХҚО) Tech Hub, Mastercard және ФРИИ еліміздің банктерімен серіктестікке және жаңа қарқынды дамып келе жатқан нарыққа шығуға мүдделі технологиялық стартаптар үшін Қазақстанның алғашқы финтех-акселераторын өткізді. Акселератордың негізгі мақсаты-Қазақстан банктері, стартаптар мен жетілген технологиялық компаниялар арасында ұзақ мерзімді ынтымақтастық орнату. Үдеткіш мүшелері ұшқышты ел банктерімен бірге іске қосуға және Tech Hub пен Mastercard қолдауына ие болады. Масштаптау Қазақстан банктерімен ұзақ мерзімді коммерциялық әріптестікті көрсетеді. Бұл акселератордың бір немесе бірнеше серіктес банктері бар пилоттық жоба болып табылады.

Қашықтықтан қызмет көрсету сервистерін пайдаланудың өсу драйверлерінің бірі ҚР-да биометриялық сәйкестендіруді енгізу болды. Мобильді қосымшалар бүгінде барлық банктік қызметтерге онлайн режимінде қол жеткізуді қамтамасыз етеді. Статистикалық деректемелерге сүйенсек, ҚР екінші деңгейдегі банктерінің 11.02.2022 жылға арналған Google Play-дегі топ-10 мобильді қосымшасына мыналар кірді: Jusan, Halyk Homebank, Kaspi.kz, Sber.KZ, Otbasu bank, Альфа-Банк Қазақстан, Home Kredit Bank Kazakhstan, Kaspi Pay, Smartbank, Forte.

Қазақстанда ҚР Ұлттық Банкінің сервисі — "Susqar" жүйесі жұмыс істей бастады, бұл мобильді қосымшалар немесе интернет банкинг көмегімен ЖМК-ға қатысушы кез келген банкке тәулік бойы ұялы телефон нөмірі бойынша жедел аударым жасауға мүмкіндік береді. Ұлттық Банк жүйенің операторы және есеп айырысу орталығы ретінде әрекет етеді. Өзірге бұл қызметтерді "Банк ЦентрКредит" АҚ, "Altyn Bank" АҚ (China Citic Bank Corporation Limited ЕБ) және "Еуразиялық Банк" АҚ көрсетеді [6].

"Kaspi Bank" АҚ, "Қазақстанның Халық Жинақ Банкі" АҚ, "First Heartland Jusan Bank" АҚ мобильді банкингі корпоративтік клиенттер мен жеке тұлғалар үшін қаржылық операциялардың барлық дерлік спектрін жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Жоғарыда аталып кеткен банктер ішінде "Kaspi Bank" АҚ қаржылық технологияларды белсенді түрде қолданатын бірден бір қаржы институты болып табылады. Оның маркетплейсі - "Kaspi.kz" - электрондық коммерцияның көшбасшысы және ірі сауда интернет-платформасы болып саналады. Банк финтех ретінде Қазақстанда баламасы жоқ компанияларды орналастырады, жақында London Stock Exchange (Лондон қор биржасы) компаниясына сәтті шығып, ең қымбат қазақстандық компаниялардың біріне айналды. Банк өз қызметінде Kaspi.kz Экожүйесі үшін жалғыз терезе ретінде қызмет ететін Super - қосымшасын пайдаланады. Бұл Super - қосымшаның көмегімен пайдаланушылар банктің Payments, Marketplace және Fintech платформаларына қол жеткізе алады.

Қорытындалай келе, жалпы, банктердегі барлық цифрлық технологияларды үш ірі блокқа бөлуге болады: клиенттермен байланыс жүйелері, цифрлық төлем қызметтері мен технологиялары, банктік өнімдер мен қызметтерді қашықтықтан ресімдеу және алу. Қазіргі уақытта цифрлық технологияларды белсенді енгізуге карамастан, банк секторы, әсіресе шағын банктер бірқатар қиындықтарға тап болады. Жаңа технологиялардың қозғалысын тежейтін маңызды факторлардың ішінде, ең алдымен, барлық бизнес-процестерді, рәсімдерді, өнімдерді, жұмыс форматтарын толық трансформациялау үшін қаржы ресурстарының шектелуі, мұрағаттарды электрондық форматқа ауыстыру қажеттілігі, банк саласында және IT-де жұмыс істеу үшін қажетті білімі мен дағдылары бар мамандандырылған кадрлардың жетіспеушілігі, банктердің мемлекеттік жүйелермен және дерекқорлармен электрондық өзара іс-қимылының болмауы-банк жүйесінің кибер тұрақтылығы және дербес деректерді қорғау, клиенттерді қашықтықтан тексерудің әмбебап механизмінің болмауы жатады. Айтылған тәуекелдерді азайту мақсатында қазіргі таңда елімізде цифрлық экономиканы дамытуға көптеген іс-шаралар жүргізіліп жатыр.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік. - ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаев Қазақстан Халқына Жолдауы. - Егеменді Қазақстан. - 2017. - 31 қаңтар.
2. TOP 10 Digital banking trends for 2022 – Изменение банковского ландшафта /Интернет-ресурс: <https://geniusee.com/single-blog/digital-banking-trends>.
3. Challenger bank review 2020 | Money Guru.
4. ҚР ЕДБ мобильді қосымшаларының ранкингі. 16 ақпан 2022.
5. Төлем карточкалары және электрондық банк қызметтері [Электрондық ресурс] // Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің ресми сайты. - Қол жеткізу режимі: nationalbank.kz/ru/news/elektronnye-bankovskie-uslugi?page=1 (қол жеткізілген күні: 05.10.07.10.2021).
6. "Susqar" жедел төлем жүйесі Қазақстанда іске қосылды [Электрондық ресурс] // "Kazinform" халықаралық ақпараттық агенттігі. - Қол жеткізу режимі: www.inform.kz/ru/sistema-mgnovennyh-platezhey-sunqar-zarabotala-v-kazahstane_a3495839 (қол жеткізілген күні: 05.10-07.10.2021).

Қазақстан Республикасында мобильдік банктік қосымшалардың дамуы

Г.Р.Топшахова¹, Боранқұлова Н.Ж.², Нурланова А.М.³

¹Қаржы кафедрасының аға оқытушысы, э.ғ.м.,

^{2,3}«Қаржы» мамандығының 1 курс студенттері

Mr.suyundykov@mail.ru

^{1,2,3} академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ.

Түйіндеме: мақалада банктердің мобильді қосымшалары талданды және бірқатар негізгі критерийлер қалыптастырылды, олар бойынша салыстырмалы талдау жүргізілді. Мобильді